



Jan Zhořelecký, zhořelecké vévodství a poslední Lucemburkové v příležitostných zhořeleckých tiscích 17. století

Jana Hubková

JOHN OF GÖRLITZ, THE GÖRLITZ DUCHY AND THE LAST MEMBERS OF THE LUXEMBOURG DYNASTY PRESENTED IN PAMPHLETS FROM GÖRLITZ DATING TO 17TH CENTURY

The article presents German pamphlets originating in Lusatia, dedicated to the devastating fire that destroyed the town of Görlitz in March, 1691. The tragedy was a milestone in the history of the town and it was an opportunity to look back and evaluate the history from the current perspective. The importance of the event as the „point of historic memory“ was strengthened by the fact that a catastrophe of the same kind was, in legend, the reason for the founding of the town by Přemyslid duke of Bohemia Soběslav. The authors of these multi-paged pamphlets were mostly the citizens of Görlitz who lived at a time when the town was no longer royal town of King of Bohemia, instead it was a part of the Saxony electorate. The history of their town was a source of inspiration and pride for them and gave them strength to rebuild their hometown for the better. The author deals with the content and social context of these pamphlets, paying special attention to the reflexive passages about the Luxembourgs, John of Görlitz and the Görlitz Duchy.

KEYWORDS:

Görlitz; Luxembourgs; John of Görlitz; historiographic reflexion of the past; printed pamphlets of the 17th century

Hledání stop určité epochy a kulturně-politického přínosu jejích protagonistů v historické paměti pozdějších generací přináší výsledky, jejichž výpověď lze hodnotit v mnoha rovinách. Některé dějinné situace či události jsou pro historika obzvláště vhodným zdrojem poznatků, neboť již ze své podstaty dávají příležitost k ohlédnutí a zhodnocení minulosti z perspektivy současníka. To se týká také ohnivých katastrof.¹ K příležitostem, motivujícím k pohledu do minulosti, patřil i požár města Zhořelce (1691), jehož ohlasy nacházíme i v regionální příležitostné letákové publicistice posledního desetiletí 17. století. Cílem příspěvku je okruh takových tisků představit a povšimnout si, jak regionální autoři, většinou z řad zhořeleckých měšťanů či obyvatel lužického Šestiměstí, prezentovali vládu lucemburské dynastie nad městem ve srovnání s předcházející érou Přemyslovců, pozdějším obdobím panování českých králů z jiných rodů a dobou po roce 1635, kdy se Lužice dostaly pod vládu saských kurfiřtů. Jak s odstupem několika staletí viděli minulost svého města? Co jim říkal pojem

1 K problematice vnímání a výkladu raně novověkých městských požárů Marie Luisa ALLEMEYER, *Fewersnoth und Flammenschwert. Stadtbrände in der Frühen Neuzeit*, Göttingen 2007.

„zhořelecké vévodství“? Jaký obraz zanechali jednotliví členové rodu Lucemburků a zvláště Jan Zhořelecký v historické paměti města?

Přenášení historiografického obsahu rozhodně nelze na stránkách letákové publicistiky o katastrofách předpokládat automaticky. Dokonce ani na českých a německých verzích letáků Václava Hájka z Libočan o ničivém požáru Prahy roku 1541² nejdou historiografické postřehy či glosy do tak dávné minulosti, jak je tomu na zhořeleckých letáčích, kterým je tato studie věnována. Obě jazykové verze tisků o pražském požáru, které roku 1541 vytiskl Bartoloměj Netolický,³ byly věnovány lužickému fojtovi Zdislavu Berkovi z Dubé, českou reedici z roku 1614 připsal dedikátor Vavřinec Zezhule Divišovi Černínovi z Chudenic.⁴ Ještě roku 1541 se pražský požár dočkal zpravodajského ohlasu také v Augsburgu.⁵ To vše svědčí o dlouhodobé přitažlivosti námětu pro čtenáře uvnitř i vně Českého království. Zájem historiků však tyto tisky budily především proto, že zachytily podobu Prahy bezprostředně před požárem.

Soubor německých letákových tisků, kterými se budu zabývat, navazuje na starší lokální produkci, která rovněž čelila katastrofám obratem k poměrně nedávné minulosti a pojila se s apelem na solidaritu Šestiměstí. K ní patří i drobný spis zhořeleckého učitele Gottfrieda Tschircha z posledních let třicetileté války. Obsah naznačuje již název tisku, jež lze do češtiny přeložit jako „Srdceryvný nářek města Zhořelce v Horní Lužici, tak často dobývaného mečem i ohněm, s připojeným vyobrazením tamtéž stojícího Božího hrobu.“⁶ Autor se obrací na radu města Budyšína v čele s purkmistrem a děkuje jí za přízeň i pomoc, kterou prokázala jemu osobně i jeho nynějšímu domovu — těžce zkoušenému městu Zhořelci. Po věnování následuje báseň o 89 alexandrinech, v níž autor nejprve komentuje válečnou zkázu a následně nechává pro-

2 Většinu z nich registrovala Petra VEČEŘOVÁ, „O nešťastné příhodě“ Václava Hájka z Libočan, *Knihy a dějiny* 3, 1996, č. 1, s. 33–49.

3 České i německé tisky uvádím v souladu s digitálním Knihopisem (<http://db.knihopis.org/>) i digitálními databázemi německých tisků www.vd16.de (dále VD16) a www.vd17.de (dále VD17) v transliterované podobě. V případě německých tisků přednostně odkazuji na plně digitalizované prameny. Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *O nesstietnee przihodie kteráž se stala skrze ohen [!] w Menssim Miestie Pražském a na Hradie Swatého Wacslava y na Hradčanech etc. Leta W.D. xxxj*, Praha, Bartoloměj Netolický, 1541, Knihopis KO2871; TÝŽ, *Vor dem erschrecklichen vorhencknus vnd schaden/ so durch des Fewers prant auff der Clainer Stadt Prag vnd Prager schlos/ sampt dem Ratschîn jst ergangen*, Prag, Bartoloměj Netolický, 1541, VD16 XL 102. O této pražské německé verzi se Petra Večeřová nezmiňuje.

4 TÝŽ, *O nesstastné přijhodě kteráž se stala skrze Oheň w Menssjm Městě, a na Hradě Pražském y na Hradčanech. Léta. M. DC. XIII*, Praha, Samuel Adam z Veleslavína, 1614, Knihopis KO2863.

5 *Neue Zeitung vonn dem erschreckenlichen fewr vnd brunst/... so ...Jnn der klainern statt Prag auff dem Künigklichen schloß/ vnd andern orten mer geschehen ist...*, Augspurg, Heynrich Steyner, [1541], VD16 N 845. S jiným tiskem z těžce tiskárny pracovala P. VEČEŘOVÁ, „O nešťastné příhodě“, s. 36, 37.

6 Gottfried TSCHIRCH, *Die Herzzührende Klage Der/ so vielmals durch Schwerdt und Gluth/ eroberten Stadt Görlitz/ In dem Marggraffthumb Ober Lausitz. Mit beygefügetem Abriß des daselbst stehenden Heiligen Grabes...*, Görlitz, Martin Herman, 1644, VD17 3:634109W.

mlouvat samo město Zhořelec o ranách, které je postihly mezi lety 1632–1643.⁷ Za připomínku minulosti můžeme považovat marginální poznámku o 180 letech pod Českou korunou a popis významné architektonické památky — areálu Božího hrobu.⁸

Letáky devadesátých let 17. století se však obracely k ještě starším událostem. Jednou z prvních tištěných reakcí na požár ve Zhořelci byla „spěšně vyhotovená zpráva“ monogramisty M. V., která vyšla bez impressa.⁹ Zpravodajskou věcnost, kterou titul slibuje, bychom však v tomto textu hledali marně. Autor věnuje nejvíce prostoru úvahám o příčině katastrofy, kterou vnímá jako trest za špatné skutky. Kritizuje bezbožnost, epikurejský způsob života, módní výstřelky a pokrytectví světských i duchovních osob. Zhoršení mravů spojuje s biblickými proroctvími o konci světa. V požáru vidí Boží výstrahu před celosvětovým požárem a s ním spojeným Božím soudem a vyzývá čtenáře k pokání a nápravě. Teprve poslední třetina textu je věnována věčnému vylíčení průběhu požáru a součtu vzniklých škod. Požár vznikl 19. března¹⁰ večer po třetí hodině v domě Christiana Richtera za Judengasse a zasahoval jednu ulici po druhé. Ohni padlo za obět 34 pivovarů a 156 obytných domů, zcela vyhořel i chrám sv. Petra a Pavla, radnice však zůstala ušetřena. V závěru autor čtenáře vyzývá, aby se odvrátili od špatných myšlenek a činů a zachránili své tělo i duši před věčným ohněm v pekle.

Podstatně více se k minulosti obrací anonymní autor následujícího letáku, jehož titul zní v českém překladu takto: „Politováníhodné, požárem zničené saské kurfiřtské město Zhořelec [...] a poetický projev soucítění, které tomuto souženému městu projevily jeho spolusestry — ostatní města Šestiměstí v markrabství Horní Lužice“.¹¹ Tisk vyšel bez impressa roku 1691. Titulní strana informuje o požáru, který vypukl 9. března,¹² rychle se šířil a v několika málo hodinách obrátil v popel 202 domů i nádherný kostel sv. Petra a Pavla. Tisk lze rozdělit na několik obsahových celků: I. Popis města a jeho slavné minulosti od počátků spojovaných s knížetem Soběslavem do položení základního kamene ke kostelu sv. Petra a Pavla roku 1423. II. Historie založení Božího hrobu Georgem Emmerichem. III. Popis kostela sv. Petra a Pavla a jeho vybavení před požárem. IV. Výčet pohrom, jež město postihly od roku 1508 do požáru v roce 1691.

7 Šlo např. o mor, jemuž padlo za obět 6 000 lidí (1632), dvojí obléhání a dobytí města císařskými (1633 Valdštejn, 1634 Lamboy) i o události po Pražském míru (1635), kdy bylo město v letech 1639–1643 dobýváno Švédy i Sasy.

8 Ernst-Heinz LEMPER, *Kreuzkapelle und Hl. Grab in Görlitz und Jerusalem*, München — Zürich 1992.

9 Monogramista M.V., *Eiligst abgefertigter Görlitzischer Feur- und Brand-Currier: Das jämmerliche Aussehen ... der ... Stadt Görlitz ... den 19. Martii ... entstandenen Feuers-Brunst / hinterbringend M. V., [s.l., s.n.], 1691, VD17 3:634114Q.*

10 Datování podle gregoriánského kalendáře. Tento kalendář se však v protestantském Zhořelci ještě zcela neprosadil. Viz též Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 124.

11 *Die in Bejammerungs-würdigen Brand=Schaden gesetzte Churfl. Sächs=Stadt Görlitz.... Nebst angefügter Poetischen Mitleidens=Bezeugung/ so dieser betrübten Stadt von ihren Mit=schwwestern/ denen übrigen Sechs=Städten der Marggraffschafft Ober=Laußnitz...*, [s.l., s.n.], 1691, VD17 3:634145S.

12 Datování podle juliánského kalendáře.

V. Báseň, v níž ostatní města Šestiměstí vyjadřují soustrast městu Zhořelec. VI. Vysvětlivky k básni — stručnější popisy pohrom, které utrpěla města Budyšín a Žitava.

Nejvíce informací, které nás zajímají, poskytuje popis nejstarších dějin města: Zhořelec, který je po Budyšínu nejpřednější z šesti hornolůžických měst, byl roku 1131 vystavěn Soběslavem, synem Vratislava, prvního krále v Čechách. Zpočátku mu prý „oni Slované“ říkali *Ischorelick*, tj. „spálené město“, neboť bylo vystaveno na místě, kde předtím stála ves a pevný zámek Drenow, které byly zničeny ohněm.¹³ Později se název změnil na *Tschörlitz* a nakonec — kvůli snadnější výslovnosti — na *Görlitz*. Roku 1234 zde braniborský a lužický markrabě Otto zvaný Zbožný zbudoval klášter. Po smrti markraběte Waldemara přešlo město roku 1322 z rukou braniborských markrabat na slezského knížete Jindřicha z Fürstenbergu a Javoru, zanedlouho je však získal markrabě Fridrich Míšeňský a zůstalo mu do roku 1329, „[...]“ protože opět připadlo České koruně a pak bylo roku 1355 — společně s budyšínským krajem — inkorporováno ke Království českému, aby při něm zůstalo navždy. Později tomu tak nicméně nebylo, ale roku 1376 z něho Karel IV. udělal vévodství a spolu s jinými městy jej dal v léno svému mladšímu synovi Janovi. Toho však poddaní pro jeho špatnou vládu dlouho netrpěli, ale zavrhli jej.¹⁴

Po působivém popisu kostela před zkázou a výčtu pohrom následuje rozsáhlá báseň, v níž ostatních pět měst Šestiměstí vyjadřuje své křesťansko-sousedské politování nad ohnivou zkázou v údolí Nisy.¹⁵ Jejich nejkrásnější sestru proklál šíp žalu jako novou Tróju. Zdá se, jakoby byl Zhořelec k osudu spáleniště vyvolen již jménem (*Jschorelick*), které mu jeho zakladatel dal v cizí řeči. I jiná města (Žitava, Budyšín, Špýr, Mannheim, Worms) však podobnou zkázu zažila. Po nedávném požáru „ve velké Praze“¹⁶ postihuje

13 Počátky města ve spojení s knížetem Soběslavem popisují shodně v podstatě všechny zachované kroniky města Zhořelce. Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Stadt, Region und Herrscher in der spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Historiografie der Oberlausitzer Städte am Beispiel der Stadt Görlitz*, in: táž — Jan Zdichynec (edd.), *Geschichte — Erinnerung — Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert (= Die Kronländer in der Geschichte des böhmischen Staates V)*, Praha 2011, s. 318–343.

14 *Die in Bejammerungs-würdigen Brand=Schaden*, f. A2a: „... da sie wieder an die Cron Böhmen kommen/ und hernach im Jahr 1355. von Käyser Carl dem IV. nebst dem Budišinischen Kreyße dem Königreiche Böhmen/ daß es ewig dabey verbleiben solte/ incorporiret worden. Ist gleichwohl hernach nicht also verblieben/ sondern er hats Anno 1376. Zu einem Hertzogtum gemachet/ vnd seinem jüngern Sohn Johannes nebst andern Städten zur Lehen gegeben. Welchen aber die Unterthanen/ wegen seines üblen Regiments nicht lang geduldet/ sondern erworffen haben.“

15 Titul básně o 72 verších zní: *Christ-Nachbarliche Mitleidens-Bezeugung der fünf Sechs-Städte in Oberlausitz/ Budissin/ Sittau/ Chamitz/ Lauben/ wegen schmerzlich-erlittenen Brandt-Schadens ihrer betrubten Mit-Schwester der Stadt Görlitz*.

16 Jde o narážku na velký požár Prahy roku 1689. Průběh, okolnosti i ohlas této události se však od zhořelecké katastrofy i reakcí na ni značně liší. Ze založení pražského požáru byli obviněni cizinci — francouzští uprchlíci žijící ve městě. Přiznání podezřelých byla vynucována násilím a upálení údajných viníků zavdalo podnět ke vzniku kramářských písní, které se zachovaly pouze v rukopisné sbírce Evermoda Jiřího Košetického. Srov. Jana PA-

tento žal i jejich sestru, vzácný květ, který stál jako královna v celé zemi a jehož krása byla široko daleko opěvována. Sesterská města si kladou také znepokojivou otázku, zda nebyl Zhořelec zástupně potrestán za hříchy celého Šestiměstí. Autor vyjadřuje přesvědčení, že vše lze s pomocí Boží napravit. Budou-li města hledat právo, skončí-li s hříchy a padnou-li s pokáním Bohu do náručí, pak zazní od soudné stolice Boží hlas schválení a zaslíbení, že se v budoucnu již nic takového nestane.

Do okruhu spisů, které reagovaly na požár ve Zhořelci, patří i leták monogramisty H. A. V. W.¹⁷ Také on se obrací do minulosti. Začíná obsírnějším popisem založení města. Informuje o tom, že roku 1126, za vlády císaře Lothara II. Saského, za života slavných teologů sv. Bernarda, opata v Clarenthalu a Huga D. S. Viktora Pařížského, založili Čechové v markrabství Horní Lužice v krajině Miesco u velké vsi Zachaw na výšině nad Nisou (tam, kde do řeky ústí potok Luntze a stojí fojtův dvorec) tvrz, která byla nazvána Drenaw či Drebnaw spolu s tržním místem ležícím pod ní na dnešním Mikulášském předměstí. Ani ne po šesti letech bylo místo zničeno požárem. Kníže Soběslav z Čech, syn krále Vratislava II., tam roku 1131 založil město se dvěma branami (Mikulášská, Niská). Kromě nich vznikla ještě třetí brána (v dnešní Brudergasse), o níž se neví, jak se jmenovala. Toto město bylo podle škody, kterou utrpělo požárem, nazváno *Tzorlick*, tedy Spáleniště/Zhořelec. Roku 1245 pokračoval ve stavbě městských hradeb a prohlubování příkopu braniborský markrabě Otto Pius neboli Beneficus. Opevnění prý zahrnuje i doposud mimo město stojící františkánský klášter, který založil braniborský markrabě, jenž získal zemi sňatkem. Tehdy bylo k městu připojeno i další území, ještě dlouho nazývané Nové město. To mělo čtyři brány (Neissthor, Niclas Thor, Reichenbacher Thor, Frauen- neboli Steinthor), z nichž každá byla opatřena vysokou, pevnou a nádhernou věží. Město mělo dvojitou kruhovou hradbu s hlubokým, zpevněným příkopem. Na vnější zdi a u každé brány bylo deset bašt a rondelů, ten u Reichenbašské brány sloužil jako zbrojnice.

Následující popis Horního (Obermarkt) a Dolního trhu (Untermarkt) a jejich role v životě města obsahuje i pasáž, která je pro naše téma významná: „Od brány zvané Frauentor směrem na jih stál výstavný a pevný zámek, který sahal od řečené brány až dolů k městské šatlavě. V této pevnosti měl svou rezidenci vévoda Jan, syn císaře Karla IV., který roku 1376 zřídil zhořelecké knížectví a předal Janovi město jako sídlo a vlastnictví. Avšak po smrti zmíněného vévody zůstal zámek pustý a žádný knížecí dvůr v něm již nebyl. Roku 1474 si jej rada města vyprosila na králi Matyášovi. Přitom jí věrně pomáhal pan Jiří ze Steinu, pozdější zemský fojt, který také roku 1482 nechal upravit chátrající hrad Ortenburg v Budyšíně.“¹⁸

ŽOUTOVÁ, „Francouzský“ požár Prahy (= Documenta Pragensia monographia 27), Praha 2011, s. 28–30, 92–108; Jan PAŘEZ, *Dílo Evermoda Jiřího Košetického jako zrcadlo lidových Čech druhé poloviny 17. století (Z nepublikované lidové slovesnosti)*, Kuděj 2, 2000, č. 1, s. 3–13.

17 Monogramista H. A. V. W., *Ausführliche und eigentliche Beschreibung Der Churfürstlichen Sächsischen Sechs=Stadt GÖRLITZ in Ober=Lausitz: Wenn Sie nemlich erbauet/ erweitert und von vielen Bränden/ absonderlich dieses 1691. Jahr d. 19 Mart. ...in die Asche geleet worden*, [s.l., s.n.], 1692, VD17 3:634085N.

18 *Tamtěž*, f. A4a: An dem Frauen-Thore/ gegen der Südseiten hat ein ansehnlich und vestes Schloß gestanden/ welches von obgenannten Thore biß hinab zum Stadt-Gefängnüß ge-

Pak následuje výčet a popis kostelů uvnitř i vně hradeb, popis ulic a jednotlivých předměstí před každou z bran Zhořelce. Mikulášské a Niské předměstí jsou malými městečky s vlastními branami, předměstí před branami zvanými Reichenbachertor a Frauentor nejsou sice tak velká, ale jsou výstavná a chráněná. Autor dále uvádí popis mlýnů, špitálu, užitku, plynoucího z řeky a pramenů, vedení jejich vody potrubím do ulic a udává polohu města podle Bartholomea Sculteta. Ani zde nechybí popis katastrof, které město postihly, zejména posledního požáru z roku 1691, jenž propukl 19. března „kvůli mnohým hříchům města“. Autor dramaticky líčí, jak se požár šířil až ke kostelu sv. Petra a Pavla, seznamuje čtenáře se základními mezníky jeho historie, podrobně popisuje výzdobu, nápisy na sloupech, nedávno dokončené varhany i zkázu, kterou požár způsobil. Jako obrat zdůrazňuje okamžik, kdy se po zničení kostela požár jako na znamení Boží milosti zastavil a ohrožené budovy radnice a kláštera zůstaly ušetřeny. Pisatel je přesvědčen o tom, že Bůh utěší postižené bratry a sestry, opět vystaví svůj zhořelecký Sion a jeho obyvatelé zůstanou jeho vyvoleným lidem až do skonání světa.

Příležitostné letáky hrály v životě města důležitou roli. Následující tisk je dokladem toho, jak se Zhořelečtí vzpamatovávali po popsané katastrofě. Život se tu nezačal, město se možná o to více soustředilo na každoroční rituály, které představovaly návrat k jistotě. K nim patřily i slavnosti, které se vztahovaly k svátku sv. Řehoře a byly ve městě s proslulým gymnáziem slaveny s obzvláštní pompou. K této příležitosti složil Johann Christoph Hassfurth von Lodenau svou „Elegii neboli smuteční báseň o strašném a velkém požáru“,¹⁹ kterou podle svých vlastních slov „odzpíval na „zhořeleckém spáleníšti“. Řehořská slavnost (12. března) se ve zdevastovaném městě skutečně konala bezprostředně po požáru (9. března) a báseň je tedy jednou z prvních literárních reakcí na katastrofu. Autor své dílko věnoval purkmistrovi a členům městské rady a ještě téhož roku je vydal tiskem ve Zhořelci.

Dva letákové tisky o ohnivě katastrofě sepsal také teolog a kantor Christian Nitsche, jenž před svým příchodem do Zhořelce působil jako „Cantor bey der Kirchen und Schulen zu Mußkau“. Roku 1690 mu v Budyšíně vyšla útěšná óda,²⁰ jež byla zpívána

langet. In dieser vestung hat Hertzog Johannes/ Kayser Caroli IV. Sohn residiret/ als Anno 1376. Das Fürstenthumb Görlitz aufgerichtet/ und ihme die Stadt zu einem Sitz und Eigenthum ist übergeben worden. Dieweil aber nach tödtlichen Abgang erwehnten Hertzogs das Schloß öde stehen blieben/ und ferner hin/ keine Fürstliche Hoffhaltung dar gehalten worden/ hat solches ein Tath im Jahr Christi 1474. beym Könige Matthiae ausgebethen: Worzu ihnen Hr. George von Stein/ nachfolgender Land-Voigt (der auch Anno 1482. das eingegangene Schloß zu Budißin wiederumb erbauet) trewlich geholffen.“ Jiří ze Steinu byl Korvínův přední rádce.

19 Johann Christoph HASSFURTH VON LODENAU, *Elegie/ oder Trauer-Gedicht/ über den erschrecklichen und grossen Brand welcher... Goerlitz und sonderlich darinnen... weitberuffenen Haupt-Kirche zu S. Peter u. Paul/ am XIX. Mertens des MDC XCI. Jahrs... Bey der Gregorius Feyer gemeldeten Jahres auf dem Görlitzischen Helicon / abgesungen von Johann Christoph Haßfurthen/ von Lodenau aus der Ober-Lausitz, Görlitz, Zipperische Schriften* (Michael Zipper, Jacob Zipper), 1691, VD17 3:634139R.

20 Christian NITSCHKE, *TröstOde.../ als die... Frau Ursula Mariana des Heyl. Röm. Reichs-Gräfin von Callenberg... Welche den 30. Martii dieses 1690 Jahres... dieses zeitliche... mit dem ewi-*

při pohřbu příbuzné hornolužického fojta hraběnky Ursuly Marianny von Callenberg. První jeho spis, který se týká požáru, byl nazván „Soužený Sion svému Šalomounovi“.²¹ Jde o báseň v tehdy oblíbených alexandrinech. Jako se Sion (nevěsta) obracel na svého Šalomouna (ženicha), obrací se požárem zničené město Zhořelec s pláčem na svého arcibiskupa — Ježíše Krista, líčí mu své neštěstí a ptá se, proč byla dopuštěna tak velká zkáza. Ježíš pak městu dává útěšnou odpověď a milostivé zaslíbení. V souladu s tím se báseň skládá ze dvou částí (Promluva souženého města: 48 veršů, Ježíšova útěšná odpověď: 72 veršů). Některé verše jsou komentovány poznámkami. Na závěr se Ježíšovy odpovědi obracejí k městské radě, učitelům ve škole a církvi i všem měšťanům. Slibuje jim podporu a vyzývá je, aby dodržovali smlouvu s ním i jeho zákon. Pak se bude město Zhořelec nazývat Spáleníště lásky („Liebes-Brand“). Tento poslední verš je komentován v poznámce č. 3 jako narážka na jméno města a jeho osudy (*alluditur ad nomen & fata*). Jedna z dalších poznámek vykládá jako znamení přízně to, že při odklizení trosek jedné pivnice, zřejmě té, v níž požár začal, se našel neporušený výtisk bible.

Požár byl pro město otrěsnou událostí a reakce na něj se objevují i v následujících letech. K nim patří i další spis Christiana Nitscheho, který historiografické hledisko již primárně zdůrazňuje. Drobný tisk, který je věnován osudům Zhořelce,²² byl koncipován jako novoroční přání, jako požehnání pokoje městu a vyšel na počátku roku 1697. Rány po katastrofě se pomalu začaly zacelovat, ale poukaz na slavnou minulost byl i tehdy vítanou duchovní posilou a jistě našel své čtenáře. Autor shrnul v 64 verších historii Zhořelce za více než osm set let. K mnohým z veršů se vztahují vysvětlivky, kterých je celkem třináct. Obsahují autorův výklad a podrobné odkazy na dvanáct historických autorit, z nichž některé jsou citovány opakovaně. Text se zmiňuje o třinácti historických osobnostech (z nichž dvě jsou fiktivní).

Na počátku hlavního veršovaného textu se básník vrací do doby před osmi staletími, kdy celou tuto zemi ovládl Karel Veliký a Widukind ji získal jako věno své manželky Suatany. Tyto údaje jsou komentovány dvěma vysvětlivkami. V první autor připomíná, že si Karel Veliký roku 806 podmanil slovanské Srby, kteří přišli asi kolem roku 600 od Dunaje a usadili se v Lužici, kde již předtím žily germánské kmeny. Tato tvrzení autor podporuje odkazem na díla Reinera Reineccia (1541–1595),²³ Chris-

gen... verwechselt Und den 22. Iunii eiusdem anni... in die... Gruft gebracht wurde/ Solte in Nahmen des Mußkauischen Chori Musici, die... Schuldigkeit damit ablegen... Christian Nitsche/ Cantor bey der Kirchen und Schulen zu Mußkau, Budišín, Richter (Andreas Richter), 1690, VD17 14: 012480T.

21 Christian NITSCHKE, *Die betrübte Zion an Ihren Salomon/ oder das durch Feuer-Schaden gekränckte Görlitz/ klaget Ihrem Ertz-Bischoffe CHRISTO JESU den grossen Kummer/... und höret Eine tröstliche Antwort und Versicherung von Demselben...*, Görlitz, Christoph Zipper d. J., 1691, VD17 3:632948Z.

22 Christian NITSCHKE, *Der werthen Stadt GÖRLITZ unterschiedene Zufälle und Begebenheiten/ bemühet sich aus schuldiger Liebe und danckbahrer Gemüthe/ unter hertzlicher Anerwünschung reichen Seegens und beständigen Friedens/ bey Eintrit des 1697sten Jahres/ in Einfalt zuentwerfen Christian Nitsche, Görlitz, Michael a Jacob Zipper, 1697, VD17 3:632944U.*

23 Autorův odkaz: Reinerus Reineccius von der Mießner herkommen pag 84. seq. Srov. Reiner REINECCIUS, *Von der Meissner anfenglichem herkommen/ geschichten/ thaten/ verenderung*

tophora Manlia (1546–1575)²⁴ a saského správního úředníka a historika Lorenze Peckensteina (1549–po r. 1618)²⁵. Druhá vysvětlivka čtenáře ujišťuje, že léta Páně 751 vládl Lužici poslední slovanský kníže Lecho, jenž zanechal dceru jménem Suatana, která prý vládla do roku 878 jako panna, pak se provdala a přinesla tuto zemi jako věno králi Wittekindovi, prvnímu velkovévodovi v Sasku. To autor dokládá odkazem na díla Benjaminu Leubera,²⁶ Salomona Henninga²⁷ a Petra Albina.²⁸ Zhořelec

der Sitzen/ mancherley Herrschaften/ und wie sie endlich in Deutschland kommen/ kurtzer bericht..., Leipzig 1576.

- 24 Odkaz: „nach Manlii lib. I. § 15“. Srov. Christophorus MANLIUS, kniha I. paragraf 15, in: Christian Godefrid HOFFMANN (ed.), *Scriptores Rerum Lusaticarum antiqui et recentiores, Seu opus, In quo Lusaticae gentis origines, Res gestae, temporum vices et alia ad Slavicarum Lusaticarum et vicinarum gentium antiquitates et historiam pertinentia monumenta recensentur, quidam nunc Christophori Manlii rerum Lusaticarum Commentarii diu desiderati deprehenduntur, nonnulli vero ex libellis fugientibus, ob raritatem in Corpus coniecti, ex Bibliotheca Senatus Zittaviensis editi* (2. titul Novum volumen Scriptorum Rerum germanicum inprimis ad Lusatiam et vicinas regiones spectantium, Lipsiae et Budissae 1719); k Manliovi viz též Jitka WOHLGEMUTHOVÁ, *Persönlichkeit und Werk von Christophorus Manlius und deren bohemikale Bindungen*, in: L. Bobková — J. Zdichynec (edd.), *Geschichte — Erinnerung — Selbstidentifikation*, s. 403–415.
- 25 Odkaz: „Peccensteinii Tract. Hist. de Misnia“. Srov. Lorenz PECKENSTEIN, *Vvittikindae familias Illust. Sax. Prosapia | COMPENDIO HISTORICO ILLUSTRATA. | Der Hochlöblichen Hertzogen/ Cur vnd Fürsten zu | Sachsenn| I. Marggraffen zu Meissen/ etc. | II. Landgraffen in Düringen/ etc. | III. Marggraffen zu Brandenburg... Aus dem Geschlecht Wittikindi... | gestammet. | ...ankunft/ leben/ wandel zusammen getragen*, Jena 1597.
- 26 Odkaz: „B. Dn. Leuberi Principem Saxoniae Redivivum“. Srov. Benjamin LEUBER, *Von dem Ursprung des Schlosses in Deutzscher Sprach Ortenburgk in Sorabischer / Wendischer / Miltzener [et]c. Sprach Budseß / Budsetz / Budtzen / Budišsin / Bautzen genennet /*, [s. l.] 1662. Když za působení fojta Callenberga probíhala obnova Ortenburgu, podílel se komorní prokurátor Benjamin Leuber (1601–1675) na obsahové náplni výzdoby štukového stropu Kurfirťské komorní komnaty (dnes Stucksaal), kterou roku 1662 vytvořili italsí umělci Cometa a Vignetti. Dějiny Horní a Dolní Lužice jsou zde ze saského hlediska znázorněny v devíti obrazových polích. Kurfirťovi absolutně oddaný Leuber sepsal svůj výklad jednotlivých obrazů ve formě básní, které doprovázejí přepodrobné historické vysvětlivky, jež daleko přesahují text vlastních devíti básní. Již první obraz konstruoval sporné nároky Wettinů na Lužici. Leuberova příliš servilní koncepce nakonec vzbudila nelibost nejen lužických stavů, ale posléze i samotného kurfirťka. Když vyšla tiskem 9. kapitola Leuberova díla, Jan Jiří II. další tisk spisu zakázal. Srov. Kai WENZEL, *Geschichtswerk und Erinnerungsort. Die Stuckdecke im kurfürstlichen Kammergemach der Ortenburg zu Bautzen*, in: L. Bobková — J. Zdichynec (edd.), *Geschichte — Erinnerung — Selbstidentifikation*, s. 297–314.
- 27 Odkaz: „Chron. Sax. Westph. Henningi“. Nitsche se patrně odvolává na některé z nedochovaných děl Salomona Henninga, o nichž se zmiňuje Heinz MATTIESEN, heslo „Henning, Salomon“, in: *Neue Deutsche Biographie* VIII, 1969, s. 547. Dochovaná práce Salomon HENNING, *Lifflendische Churlendische Chronik*, Rostock 1590 popř. Leipzig 1594, se však týká pozdější doby. (Text této kroniky in: *Scriptores Rerum Livonicarum II*, 1853, s. 195 a dále.)
- 28 Odkaz: „item Albini Meišnische Chron.“ Srov. Petrus ALBINUS, *Comentarius novus de Mysnia, Oder Neue Meysnische Chronica*, Wittenberg 1580. Další vydání pod pozměněnými

tehdy nezaujímal tak významné místo v zemi jako nyní; kdo jej chtěl navštívit, musel se k němu klopotně dostávat po špatných cestách přes hory, doly a husté lesní porosty. Místo bylo pojmenováno podle zámku postaveného ze dřeva, který vyhořel. V následujících dobách provázelo jeho osud štěstí i neštěstí. Vysvětlivka č. 3 tuto pasáž komentuje tím, že zde měl stát zámek, jenž se podle hojnosti dřeva jmenoval Drenaw a měl být zničen ohněm. To autor dokládá odvolávkou na dílo *Topographia Germaniae*.²⁹

Pak se Nitsche zmiňuje o době císaře Jindřicha II. a negativně hodnotí období, kdy Zhořelecko ovládal Boleslav Chrabrý. To dokládá odkazem na kroniku slezského teologa, historika a lékaře Joachima Curaea (1532–1573).³⁰ Mnohem pozitivněji líčí dobu, kdy na Zhořelec upřel svůj milostivý pohled „drahý český hrdina“ Soběslav, jemuž byla Lužice podřízena. Ten chránil území Zhořelce před ohrožením svou zbraní, nechal jej obehnat hradbami a z místa, jež bylo velkou vesnicí, učinil město. To autor dokládá v poznámce č. 5 odkazem na zápis Hájkovy kroniky k roku 1131.³¹

V budoucnu čekaly město neklidné časy a osud mu přichystal mnohé změny. Bylo prý jako míč, jenž patřil tu tomu, tu zas onomu, až ho k sobě připojila sousední slezská země. V poznámce č. 6 autor připomíná, že Zhořelec měl mnoho pánů: Český král Jan město opanoval dvakrát, Fridrichovi Míšeňskému bylo zastaveno. Po smrti braniborského markraběte Woldemara jej císař Ludvík IV. udělil jako říšské léno zmíněnému králi Janovi.³² Z dalších vlastníků připomíná autor zvláště vévodu Jindřicha, jehož srdce se prý zamilovalo do Žitavy, která tehdy byla česká, a Zhořelec vyměnil za Žitavu. V poznámce č. 7 pak Nitsche uvádí, že vévoda Jindřich získal město roku 1319 jako dědictví a držel jej do roku 1329. V té době si prý za ně vzal Žitavu a Zhořelec opět připadl Čechám.³³ Jako pramen posloužily autorovi práce

názvy: *Meißnische Land und Berg-Chronica*, 1589/90 (2. díl pod titulem *Meißnerische Bergk Chronik*, 1590), *Novae Saxonum historiae progymnasmata*, 1585.

29 Odkaz: „Topographiam Merianam in relatis ad urbem Gorlicium. pag. 89. & 90“. Srov. Matthäus MERIAN st. — Martin ZEILLER, *Topographia Germaniae*, díl *Topographia Superioris Saxoniae, Thuringiae, Misniae et Lusatiae* (Obersachsen, Thüringen, Meißen und Lausitz), Franckfurt 1650/1690.

30 Odkaz: „Curaei Schlesische Chron. p. m. 34“. Srov. Joachim CURAEUS, *Gentis Silesiae annales*, Wittenberg 1571; *Schlesische General Chronica*, Leipzig 1585.

31 Odkaz: „in Hagecii Böhmischer Chron. fol. m. 228“. Autor odkazuje na německý překlad kroniky: Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Boehmische Chronica VVENCESLAI HAGECII. Von Vrsprung der Boehmen von irer Hertzogen vnd Könige Graffen Adels vnd Geschlechter Ankunfft/ von jhren loeblichen Ritterlichen Thaten/ Jtem/ von der Staedte vnd Schloesser Foundation vnd Anfang... Jetzt aus Boehmischer in die Deutsche Sprache... transferiret/ vnd mit einem oerdentlichen Register in Druck verfertiget/ Durch Johannem Sander Zluticensem... (Das Ander Teil der Boehmischen Chronica*, Prag in der Alten Stadt, Nicolaus Straus (tisk), Andreas Weidlich, Bürger zu Brůx (náklad), 1596, VD16 XL 16.

32 Odkaz: „Besiehe Topographiam Mer. pag. 89“. Srov. údaj v pozn. 29.

33 Zde došlo k určitému zkreslení. Jindřich Javorský se mohl považovat za dědice Askánců, neboť jeho matka Beatrix Braniborská pocházela z rodiny braniborských markrabat. Jeho manželka Anežka byla nejmladší dcerou Václava II. Roku 1329 Jan Lucemburský Zhořelecko skutečně získal, a to na základě smlouvy s Jindřichem Javorským, která byla pode-

saského správního úředníka Lorenze Peckensteina a zhořeleckého kronikáře Johanna Hasse (1473–1544).³⁴

V další části hlavního textu autor připomíná, jak sláva Zhořelce za Lucemburků dále rostla. O městě se mluvilo i na Moravě, zvláště když se pánem Zhořelce stal Jodocus/Jošt, jenž jej získal od Jana. Přesto však bylo město stíháno také mnohými katastrofami, požáry nevyjímaje. K této pasáži autor poznamenává, že roku 1352 dal český král a císař Karel IV. Zhořelec svému bratru (sic!) Janovi, od něhož přešel na moravského markraběte Jošta a pak připadl zase Čechám. Jako zdroj Nitsche uvádí dílo nizozemského geografa, teologa, matematika a později i dvorního historiografa Ludvíka XIV. Petra Bertia (1565–1629).³⁵ Na tomto místě líčí Nitsche jako vyvrcholení vzestupu města i zmínku o ustavení zhořeleckého vévodství, kterou lze volně přeložit takto: „Tvou zaslouženou chloubou je slavný titul, který tě bude navěky zdobit, kéž je tvá dobrá pověst všemožně nadále obnovována“. Poznámka č. 12 pak informuje o tom, že roku 1376 udělil městu císař Karel IV. titul vévodství. Poté autor přeskakuje několik století a stručně připomíná, že Zhořelec nyní vlastní „drahý saský hrdina“ — kurfiřt Jan Jiří, který se o něj zasloužil v bojích se Švédy. S ním také zůstane nesmrtelné i jméno města. Vysvětlivka č. 13 nato stručně shrnuje události let 1639–1641, na jejichž základě přešel Zhořelec do kurfiřtových rukou. V následující pasáži autor zdraví otce města, kteří je dobře spravují, i duchovní, kteří vedou Božím slovem duše obyvatel ke spáse. Vybízí měšťany, aby žili ve svornosti, míru a štěstí a nabádá je, aby se nezaměřovali jen na temná oblaka, ale vnímali i sluneční paprsky. Závěr tisku tvoří autorovo zbožné přání, aby slavná minulost přispěla k věhlasu města, aby se mu vyhnuly mor i válka a aby Bůh od něj odehnal všechno zlé.

psána 3. května 1329 ve Vratislavi. Jindřich však tehdy získal výměnou města Trutnov a Dvůr Králové v Čechách a na doživotí mu byla ponechána Lubáň, tzv. Queisskreis s městem Marklissa, hrady Czocha a Schwerta a v Dolní Lužici Žary, Trzebiel a Przewóz. Žitavu tehdy již deset let držel Jindřich, a to na základě dohody s Janem Lucemburským z 22. září 1319, podle níž si měl na doživotí ponechat Zhořelecko a Lubáň, zatímco Budyšínsko připadlo českému králi. Žitavsko tehdy Jan nabídl Jindřichovi k doživotnímu užívání vzhledem k tomu, že javorský vévoda dosud neobdržel věno své české manželky (římský král Ludvík Bavor udělil v září 1320 Budyšínsko králi Janovi v léno). Bezdětný Jindřich českému králi odkázal roku 1337 všechno své zboží a jeho vůle se naplnila, když roku 1346 zemřel. Viz Lenka BOBKOVÁ, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást České koruny v letech 1319–1396*, MHB 5, 1998, s. 67–69; Lenka BOBKOVÁ, *Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310–1526)*, in: Táž (ed.), *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku (= Korunní země v dějinách českého státu I)*, Ústí nad Labem — Praha 2003, s. 9–34.

34 Odkaz: „Peccensteinii Hist. Misn. Item M. Johann Hassii Annal. Gorl.“ K Peckensteinovi viz pozn. 25. Srov. Johann HASSE, *Goerlitzer Rathsanalen*, viz: Theodor NEUMANN (ed.) *Mag. Johannes Hasse, Burgermeisters zu Goerlitz Goerlitzer Rathsanalen I–II (1509–1520)*, III (1521–1542), in: SRL III, N.F., Görlitz 1852; Emil STRUVE (ed.), *Magister Johannes Hass, Bürgermeister zu Görlitz, Görlitzer Rathsanalen III (1521–1542)*, in: SRL IV, N.F., Görlitz 1870.

35 Odkaz: „Besiehe Bertii Comment. Rer. Germ. lib. 3. pag. 545“. [Petrus BERTIUS], *Petri Bertii Commentarium Rerum germanicarum Libri tres*, Amsterdam 1616.

* * *

Analyzovaný okruh příležitostných letákových spisů, které reagovaly na ničivý požár města Zhořelce roku 1691, vznikal v prostředí, které hrálo po staletí významnou politickou, ekonomickou a kulturní roli. Zdejší tiskárna sloužila nejen církevnímu a školnímu provozu (učebnice, synopse školních představení, knihy, práce učitelů, studentů či jejich preceptorů), ale i potřebám městské správy a reprezentace zde usedlých měšťanů i dočasných obyvatel. Radniční archiv dodnes uchovává řadu kronik.³⁶ Bohatou knihovnu mělo i zdejší gymnázium. Příležitostné spisy, které zrcadlily život města, nacházely kupce a čtenáře nejen ve Zhořelci, ale i v dalších městech Šestiměstí.

Pro většinu autorů byl obrat k minulosti způsobem, jak se vyrovnat s tíživou současností a zmobilizovat síly k obnově města. Reflexe nedávné minulosti se projevila ve snaze zachytit podobu města těsně před katastrofou a uchovat v paměti to, co bylo nenávratně ztracené. To platí zejména o emotivně působících podrobných popisech inventáře a vybavení kostela, včetně nedávno dokončených varhan. Pohled do dávné minulosti zase zdůraznil starobylost a význam místa, jehož obyvatelé se vždy znovu a znovu dokázali vzpamatovat z katastrof a na troskách znovu zbudovat novou, výstavnější metropoli. Většina autorů připomíná pověst o založení města knížetem Soběslavem z Hájkovy kroniky, hledá symboliku mezi názvem lokality a jejími pohnutými osudy a pečlivě registruje řadu starších požárů. Soběslav je představován jako ten, jemuž osud Zhořelce ležel na srdci a který jej obehnal hradbami. Obdobím před založením města se zabývá pouze Christian Nitsche, který zmiňuje příchod Srbů do země, její ovládnutí Karlem Velikým a nároky Wettinů podporuje informací, že zemi získal Widukind jako věno své bájně manželky Suetany. Soběslavem začíná éra spojení Zhořelce s Českým královstvím, o dalších Přemyslovcích se však autoři letáků již nezmiňují. Z polských vládců je v jednom z tisků letmo připomenut Boleslav Chrabrý. Pokud jde o éru braniborských Askánců, mají autoři povědomost o tom, že získali zemi jako věno, jméno konkrétní přemyslovské princezny však neuvádějí. Po vymření Askánců smrtí markraběte Waldemara Braniborského přešlo město do rukou Jindřicha Javorského, jehož Nitsche vnímá jako dědice Askánců, zároveň však také připomíná, že císař Ludvík IV. udělil Zhořelec Janovi Lucemburskému jako říšské léno. V textech nechybí ani zmínka o tom, že město držel jako zástavu i markrabě Fridrich Míšeňský.

Pokud jde o pozornost, kterou autoři věnují jednotlivým dynastiím českých panovníků, jsou na tom jednoznačně nejlépe Lucemburkové. Ozvěnou završení územní politiky Jana Lucemburského vzhledem ke Slezsku jsou připomínky jeho dohod s Jindřichem Javorským. I když konkrétní údaje o výměnách zboží mezi Janem a Jindřichem (Nitsche) neodpovídají skutečnosti, autoři správně zachycují, že roku 1329 Jan Lucemburský Zhořecko získal a území opět připadlo České koruně. Z dalších Lu-

36 Viz Helmut BRÄUER, *Stadtchronistik und städtische Gesellschaft. Über die Widerspiegelung sozialer Strukturen in der obersächsisch-lausitzischen Stadtchronistik der frühen Neuzeit*, Leipzig 2009; L. BOBKOVÁ, *Stadt, Region und Herrscher*, s. 318–343.

cemburků je připomenut i moravský markrabě Jošt, jenž obdržel Zhořelec od Jana. Éra Karla IV. je vnímána jako vrcholné období dějin města. Tomu odpovídají i zmínky, že bylo roku 1355 Zhořelecko spolu s Budyšínskem inkorporováno ke Království českému. Letáky také připomínají, že roku 1376 Karel zřídil zhořelecké vévodství a dal jej v léno svému mladšímu synu Janovi. Éru zhořeleckého vévodství akcentuje jako vrchol vzestupu města např. Nitsche. Jiný letákový text uvádí lokalizaci a osudy Janova zhořeleckého sídla po jeho smrti a tvrzení, které zdůvodňuje krátké trvání zhořeleckého vévodství tím, že poddaní Jana pro jeho špatnou vládu dlouho netrpěli a zavrhli jej. Další čeští králové z jiných dynastií (včetně Habsburků) již pozornost autorů nevzbudili. Ti se velmi stručně věnovali až saské éře, přičemž jako mezník nevnímali Pražský mír (1635), ale teprve dobytí Zhořelce saským vojskem (1641) po vítězném obléhání města obsazeného Švédy.

**PŘÍLOHA: PŘEPIS TISKU CHRISTIAN NITSCHÉ,
DER WERTHEN STADT GÖRLITZ UNTERSCHIEDENE ZUFÄLLE
UND BEGEBENHEITEN..., GÖRLITZ, MICHAEL A JACOB ZIPPER, 1697.³⁷**

/Aia/ (titulní strana):

Der werthen Stadt | GÖRLITZ | unterschiedene | Zufälle und Begebenheiten/ |
bemühete sich | aus schuldiger Liebe | und | danckbahrer Gemüthe/ | unter hertzli-
cher Anerwünschung | reichen Seegens und beständigen Friedens/ | bey Eintritt des
1697sten Jahres/ | in Einfalt zuentwerffen | Christian Nitsche. | Görlitz/ | gedruckt
von Michael und Jacob Zippern.

/Aib:/

Mein werthes **Görlitz** laß vor dieses mahl geschehen/
Daß ich dein Schicksal faß' in enge Zeilen ein:
Wirst du dies schlechte Blat mit holden Aug' ansehen:
So wird mein Ziel und Zweck nach Wunsch erreicht seyn.

- Mehr als acht hundert Jahr sind allbereit verflossen/
(1) Da dieses **gantze Land** der grosse **Carl** ein nahm/
Und hats zu solcher Zeit Fürst **Wittekind** genossen
(2) Der es mit **SUATANA** zum Heyraths-Guth bekam.

³⁷ S přihlédnutím k zásadám „AHF Muenchen-Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte“ (www.ahf-muenchen.de/Arbeitskreise/empfehlungen.shtml) byla vzhledem k možnosti jazykovědného využití pro tuto edici zvolena transliterace podle exempláře z Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, Halle, signatura Pon Yb 1033, FK, VD17 3:632944U. Znak ^e ve funkci přehlásky byl přepsán jako přehláska. Zápis zachovává autorem zdůrazněná tučně vytištěná slova a pasáže, stejně jako slova tištěná odlišným typem písma (jména pánů města, odkazy na historické authority, latinská slova). Poslední slova veršů, v několika případech (v úvodu a závěru básně) tištěná odděleně na zvláštním řádku, byla ponechána na témž řádku s veršem, k němuž patří.

- Du **Görlitz** stund'st da nicht auf so berühmten Füßen/
 Als man **Dich** itzo sieht im gantzen Lande stehn/
 Wer Dich besuchen wolt' hat erst verdrüßlich müssen
 Durch Busch/ durch Berg und Thal/ und böse Wege gehn.
- (3) Man nannte **Dich** ein Schloß in lauter Holz gebauet/
 So endlich durch den Brand zu Grunde gangen ist:
 Und wo man nach der Zeit auf seinen Fortgang schauet/
 Sieht man/ daß Du mit **Weh** und **Wohl** verschwistert bist.
Du hast offt mit Verlust der Feinde Grim gefühlet/
 Die Pohlen liessen **Dich** warhafftig wenig ruhn:
 Es hat **Dich** *Boleslaus* gleich einen Feld durch wühlet/
 (5) Biß endlich *Sobieslaus* ein Bessers wolte thun.
 Denn dieser **Böhmsche Held** warff seine Gnaden-Augen
 Auf **Dich**/ da **Laußnitz** fast Jhm unterthänig war:
 Du soltest als ein Kind aus Jhm dein Wachsthum saugen:
 Er schützte dein Revier für Waffen für Gefahr.
 Mit Mauren ließ Er **Dich** zum starcken Schutz umgeben/
 Damit ward dieses Bild der Feste eingedrückt:
 Nicht aber kuntestu viel Jahre also leben/
 Weil das Verhängnüß **Dir** Veränderung zugeschickt.
- (6) **Du** wurdest als ein Ball balt diesem balt dem andern
 Zum Eigenthum ersetzt/ biß **Dich** die Nachbarin
 Das Land der Schlesier auch an sich hiesse wandern:
 (7) Denn Hertzog **Heinrichen** lag Görlitz in dem Sinn.

/Aiaa:/

- Nachdem des Fürsten Hertz in Zittau sich verliebet/
 Die damals Böhmisch war/ so gieng ein Wechsel vor/
 Daß Hertzog **Heinrich Dich** für Zittau übergiebet:
 Jedoch dein wahrer Ruff kam immerfort empor.
 In **Mähren** wußte man von **Görlitz** auch zu sagen
- (8) *Jodocus* war Jhr Herr/ der von *Johanne* Sie
 Zum Eigenthum bekam. Nur muß man dieß beklagen:
 Daß mancher Unglück-Fall vermehrte deine Müh.
- (9) Bald brandte **Görlitz** aus/ daß nicht ein Hauß geblieben
 (10) (Gerechter Gott/ stimmt das nicht mit dem Nahmen ein!)
 (11) Ein andre Feuersbrunst hat **Dich** in Angst getrieben/
 Da schon das Thränen-Maaß erfüllet sollte seyn.
- (12) Dein wolverdienter **Glantz** ist ein berühmter **Tittel**
 Den **Dir** die Ewigkeit der Welt zum Nachruhm schreibt/
 Und das dein guter Ruff durch alle dessen Mittel
 Auch **Dir** erneuret sey: so höre was nun bleibt:
- (13) Der **theure Sachsen Held** besitzt **Dich** itzo erblich/
 Und hat mit **Schweden** sich umb **Dich** recht viel gewagt:
 Mit **Diesem** bleibe auch dein Nahme **Dir** unsterblich/

Daß man in tausend Glied von **Dir** im Seegen sagt.
GOTT lasse alles dies zu deinen Ruhm gereichen!
Er laß das Böse so geschehn/ vorüber seyn!
Es müsse Pest und Krieg von deinen Gräntzen weichen/
Es nehme Fruchtbarkeit stetzts deinen Boden ein!
Lebt theure Väter die Jhr diese Stadt regiret/
Und auf das Woler gehn Derselben seyd bedacht!
Lebt! Priester unsers Volcks/ die Jhr die Seelen führet
Durch eures GOTTES Wort zu dem was seelig macht/
Lebt/ werthe Bürger/ wohl in Eintracht/ Fried und Glücke /
Vor finstre Wolcken seh ein jeder Sonnenschein!
GOTT treibe Ungemach von Görlitz weit zurücke!
Und lasse meinen Wunsch vor Jhm doch gültig seyn!

/Aiiib:/

Anmerckungen.

- (1) Die vom Donaustrohm (wie *Reinerus Reineccius* von der Meißner Herkommen pag 84. seq. wil.)³⁸ gewiechene/ und ohngefähr 600. Jahr nach Christi Geburth in der Laußnitz (darinnen vorher schon/ nach *Manlii lib. I. § 15.* Bericht/ teutsche Völcker gewohnet.) sich niedergelassene Wenden Sorben hat *Carolus M.* Anno 806. bezwungen. Besiehe *Peccensteinii Tract. Hist. de Misnia.*
- (2) Anno Christi 751. hat *Lecho* der letzte wendische Fürst die Laußnitz regiret/ welcher eine Tochter hinterlassen/ *Nahmens Suatana*, die solch Land als eine Jungfrau bis 878. beherschet/ hernach aber König *Wittekinden* den ersten Großhertzog zu Sachsen/ selbiges als ein Erb- und *Heyraths-Guth* zugebracht. Besiehe *B. Dn. Leuberi Principem Saxoniae Redivivum, item Chron. Sax. Westph. Henningi item Albini Meißnische Chron.*
- (3) Besiehe *Topographiam Merianam in relatis ad urbem Gorlicium. pag. 89. & 90.* Es soll vor dem ein Schloß so vom Überfluß des Holtzes *Drenaw* geheissen/ hier gestanden haben/ und nachgehends durchs Feuer verdorben seyn.
- (4) *Boleslaus Chrobry* der erste König in Pohlen hat ums Jahr Christi 1012. zu Zeiten Keyser *Heinrici II.* in Laußnitz und Meissen übel gehauset. Besiehe *Curaei Schlesische Chron. p. m. 34.*
- (5) Daß Anno 1131. *Görlitz*/ welches vor der Zeit ein grosses Dorff gewesen/ von *Sobieslao* den 27sten Hertzog in Böhmen/ mit *Mauren* umgeben und zur Stadt gemacht worden/ ist zusehen in *Hagecii Böhmischer Chron. fol. m. 228.*
- (6) *Görlitz* hat viel Herren gehabt. König *Johannes* in Böhmen hat sie zweymal eingenommen. Marggraff *Friedrichen* zu Meissen war sie verpfändet. Zuvor hatte sie Keyser *Ludewig* der vierdte als ein Reichs Lehn nach *Woldemari* Marggraffen zu Brandenburg Tode/ gedachten König *Johanni* gegeben. Besiehe *Topographiam Mer. pag. 89.*

³⁸ Tento odkaz i veškeré následující autorovy odvolávky na kroniky či jiné prameny byly již v přesném sledu rozepsány a okomentovány v hlavním textu studie.

- (7) Hertzog Heinrich hat diese Stadt 1319. Erblich überkommen und bis 1329. be-
sessen/ Zu welcher Zeit er Zittau dafür genommen und Görlitz wieder an Böh-
men gegeben. Besiehe *Peccensteinii Hist. Misn. item M. Johann Hassii Annal. Gorl.*
- (8) Folgends hat Keyser Carl der IV. König in Böhmen 1352. Görlitz seinem Bruder Jo-
hanni gegeben/ von welchen sie auf *Jodocum* Marggraffen zu Mähren/ und dann
wieder an Böhmen kommen. Besiehe *Bertii Comment. Rer. Germ. lib. 3. pag. 545.*
- (9) Ist Anno 1331 geschehen.
- (10) Auff Böhmisch heist Görlitz: Zhorzeletz / gleichsam ein Ort vom Feuer ver-
wüestet.
- (11) 1525. den 12. Junii sind 172. Häuser und dabey in die 30. Menschen verbrandt.
Besiehe Sauers Städtebuch in Beschreibung der Stadt Görlitz.
- (12) 1376. Ist Görlitz vom Keyser Carlo IV. mit den Titul eines Hertzogtumbs begna-
diget worden.
- (13) 1639. Lag Schwedisch Bannerisch Volck alhier. 1641. den 13. Julij fing sich die
Churfürstliche Sächsische Belägerung an/ da der glorwürdigste Churfürst Joh.
Georg. I. selbst zugegen war/ und währete solche bis den 22. Septembr da durch
accord die Stadt an Churfürstl. Durchl. kommen.

RÉSUMÉ:

The analysed pamphlets were written in the environment of a politically, economically and culturally important town. The authors were aware of a tradition of chronicle writing present there, they had libraries of the local high school and archive of town hall at hand. Christian Nitsche, the teacher in Görlitz, was the one to pay most attention to history — in his poem, he covered eight centuries of the town's history. He mentioned eleven existing historic figures and included two figures known from myth (such as Widukind's wife Suatana). This was to show the right of Saxon Wettins to claim dominion over Lusatia. Nitsche does mention his sources and refers to twelve authorities known from history. In the writers' grasp of history, the myth about the founding of the town by duke of Bohemia Soběslav, son of the first king of Bohemia Vratislav, holds an important place. Authors do not mention other rulers from the Přemyslid dynasty, yet their words indirectly show that they were aware that the Ascanians of Brandenburg received Görlitz as a dowry. However, the name of the Přemyslid princess who bore the dowry goes unmentioned.

Compared to Přemyslid and Habsburg rulers of Bohemia, Luxembourgs receive most attention. Nitsche mentions that after Woldemar of Brandenburg died, the emperor Ludwig IV. gave Görlitz to John of Luxembourg as part of the imperial feud. The analysed texts partly reveal the atmosphere of a job of the territorial politics being finished by John of Luxembourg, at least in relation to Silesia — they mention John's dealings with Henry of Jawor. Although the description of the agreements about the exchange of goods between the two parties isn't accurate, the authors agree in mentioning the year 1329 as the turning point when Görlitz once again became part of the Crown of Bohemia. In 1355, they note the incorporation of the Görlitz and Bautzen territories into the Crown of the Kingdom of Bohemia, carried out by Charles IV. Nitsche sees the establishment of the Görlitz Duchy as an event marking the golden era of the town's history. The pamphlets all identically locate the residence of John of Görlitz in town and follow its fate after John had died. One of the pamphlets, however, sees the period of John's administration in a negative light, pointing out his arguments with the burghers. Among other Luxembourgs, Jobst of Moravia was noted as the ruler of Görlitz, too. It seems that

the authors considered the Luxembourg era a key to the town's history; after describing it in more or less detail, they pretty much refrain to a „mandatory“ short mention of the present rule of John George of Saxony.

Mgr. Jana Hubková Ph.D., se zabývá historií a společenskými funkcemi raně novověkých tištěných médií. Působí jako historik v Muzeu města Ústí nad Labem a spolupracuje na řadě výzkumných či vzdělávacích záměrů českých i zahraničních institucí (hubkova@volny.cz).